

De politieke macht van de culturele elite

Thijs de Boer

Begeleiders: Ank Michels & Gijs Jan Brandsma

Utrechtse School voor Bestuurs- en Organiseringswetenschap, Universiteit Utrecht

Contact: Thijsdeboer@outlook.com

Permission to make digital or hard copies of all or part of this work for personal or classroom use is granted under the conditions of the Creative Commons Attribution-Share Alike (CC BY-SA) license and that copies bear this notice and the full citation on the first page.

SAMENVATTING

Door de veranderende rol van de overheid groeit de macht van de burger bij beleidsvorming en ontstaan nieuwe vormen van politieke participatie waarbij burger en overheid op gelijkwaardig niveau interacteren. Vooral de hoogopgeleide culturele elite profiteert hiervan, doordat zij beschikken over de 'juiste' taal, smaak en cultuur. De sociale afstand ten gevolge van de ongelijke verdeling van cultureel kapitaal wordt zo gereproduceerd in een ongelijke verdeling van politieke macht. Dit schaadt de kwaliteit van de representatieve democratie omdat de culturele elite andere politieke voorkeuren heeft. De culturele elite is iets meer tolerant en heeft een voorkeur voor groene, alternatieve en libertaire politieke partijen.

Sleutelwoorden

Cultureel kapitaal, interactieve politieke participatie, culturele scheidslijn, democratie, Bourdieu.

INTRODUCTIE

Lange tijd was er veel aandacht voor de verschillen in sociaaleconomische posities en ongelijke machtsposities tussen verschillende sociaaleconomische klassen. Sinds het begin van de 21ste eeuw en zeker sinds de moord op Pim Fortuyn is er meer aandacht voor sociaal- en politiek-culturele tegenstellingen (Gijsberts, Vrooman & Boelhouwer, 2014), waarbij de tegenstelling tussen lager- en hogeropgeleiden steeds vaker samenvalt met sociaal- en politiek-culturele tegenstellingen (Knottnerus & Putters, 2014). In het rapport 'gescheiden werelden?' van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en het Sociaal Cultureel Planbureau schrijven Knottnerus en Putters (2014, p.7): "In Nederland [is] niet alleen een sociaaleconomische, maar ook een sociaal-culturele tegenstelling [...], die in belangrijke mate samenvalt met opleidingsniveau." Deze tegenstelling toont de voorzichtige contouren van een scheidslijn (Den Ridder, Glas & Dekker, 2014). Steeds vaker worden culturele verklaringen aangedragen om tegenstellingen in de maatschappij te verklaren. In dit paper zullen culturele verklaringen worden onderzocht voor een onderwerp dat al eeuwen de aandacht heeft van sociale wetenschappers (Nie, Junin & Stehlik-Barry, 1996, p. 1), namelijk waarom sommige mensen meer politiek actief zijn dan

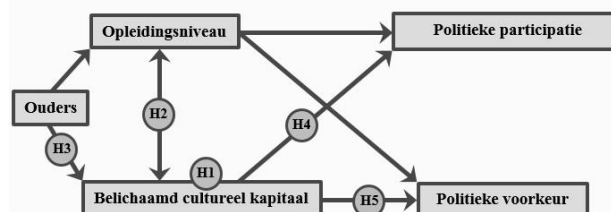
anderen. Hierbij wordt specifiek gekeken naar tegenstellingen in (belichaamd) cultureel kapitaal.

Met cultureel kapitaal worden instrumenten bedoeld voor de toe-eigening van symbolische welvaart (Bourdieu, 1977, p.175). Cultureel kapitaal kan belichaamd zijn wanneer men is gesocialiseerd in een bepaald milieu (De Koster en Van der Waal 2014, p. 172). Mensen met veel belichaamd cultureel kapitaal consumeren veel *highbrow culture*. Dat zijn prestigieuze, complexe en uitdagende culturele activiteiten zoals de opera en het kunstmuseum. In dit onderzoek wordt de consumptie van *highbrow culture* gemeten als belichaamd cultureel kapitaal.

Opleidingsniveau is de beste voorspeller als het gaat om politieke participatie (Bovens & Wille, 2010; Nie et al., 1996). Bij veel onderzoeken naar de relatie tussen opleidingsniveau en politieke participatie wordt het opleidingsniveau gezien als een op zichzelf staand gegeven. Hiermee wordt het achterliggende mechanisme van de reproductie van cultureel kapitaal ontkend (Bourdieu, 1977). De intergenerationele reproductie van cultureel kapitaal is bepaald voor de verdeling van opleidingsniveau (Bourdieu, 1977; DiMaggio, 1982). Er zal uitdrukkelijk aandacht worden besteed aan de ongelijke verdeling en de reproductie van cultureel kapitaal. De doelstelling van dit onderzoek is het onderzoeken van culturele verklaringen, ontleend aan de kritische theorie, voor de over- en onderrepresentatie van hoger- en lageropgeleiden in politieke participatieprocessen. De volgende hoofdvraag staat centraal:

Wat is de invloed van het mechanisme van de reproductie van cultureel kapitaal op politieke participatie en wat zijn de gevolgen van die invloed?

THEORETISCH KADER

Figuur 1: Conceptueel model

Het theoretisch kader is versimpeld weergegeven in bovenstaande model (figuur 1). Dit conceptueel model is de basis van het onderzoek. De vijf genummerde H's staan voor een hypothese.

Hypotheses

Uit onderzoek van DiMaggio (1982, p. 190) blijkt dat bepaalde culturele activiteiten een hoog aanzien genieten en behoren tot een samenhangende set die samen een statuscultuur vormt. Er bestaat een selecte groep in de samenleving die veel van de prestigieuze culturele activiteiten consumeert. Dit geldt niet voor culturele activiteiten die niet als prestigieus worden ervaren.

Hypothese 1: Consumptie van verschillende vormen van prestigieuze culturele activiteiten hangt met elkaar samen.

Cultureel kapitaal wordt op verschillende manier ge(re)produceerd. Ten eerste wordt het via het onderwijs ge(re)produceerd. Schoolsucces is grotendeels afhankelijk van het cultureel kapitaal dat een leerling bezit (DiMaggio, 1982). Leerlingen met meer cultureel kapitaal hebben daar voordeel van omdat cultureel kapitaal wordt beloond in het onderwijssysteem (Bourdieu, 1984). Leerlingen met veel cultureel kapitaal zullen een hoger opleidingsniveau behalen.

Hypothese 2: Belichaamd cultureel kapitaal is ongelijk verdeeld per opleidingsniveau.

Daarnaast wordt cultureel kapitaal ge(re)produceerd via het onderwijs. Bourdieu (1977) wijst erop dat cultureel kapitaal erfelijk is omdat cultureel kapitaal in de opvoeding van ouder op kind wordt overgedragen. Hogeropgeleiden zijn, meer dan lageropgeleiden, in staat om in de vroege opvoeding gereedschappen voor de waardering en toe-eigening van cultureel kapitaal mee te geven. Dit leidt er toe dat de kinderen van hogeropgeleiden meer cultureel kapitaal bezitten dan de kinderen van lageropgeleiden (Bourdieu, 1977).

Hypothese 3: Belichaamd cultureel kapitaal wordt ge(re)produceerd van ouder(s) op kind.

Het is een mythe dat onderwijs geen schaarse bron is (Nie et al., 1996). De onderwijsmythe is het idee dat als het aantal jaar onderwijs per persoon toeneemt, ook evenredig alle veronderstelde voordelen van onderwijs, zoals politieke participatie, toenemen. Dit is niet zo bij politieke participatie omdat politici en beleidsmakers maar naar een beperkt aantal mensen kunnen luisteren. De sociale competitie is zwaarder omdat ten eerste het aantal hoogopgeleiden sterk is gestegen en dus cultureel kapitaal steeds belangrijker is geworden als hulpbron voor politieke macht. Ten tweede zijn in het Nederlandse onderwijssysteem de verschillende opleidingsniveaus sterk van elkaar gescheiden waardoor socialisatie vooral plaatsvindt tussen kinderen met dezelfde culturele achtergrond en via deze weg weinig kruisbestuiving is tussen verschillende (culturele) milieus. Ten derde ontstaan er nieuwe vormen van politieke participatie. Dit zijn vooral interactieve vormen, waarbij direct contact is tussen burger en over. Bij interactieve politieke participatie speelt cultuur, zoals taal, een belangrijke rol.

Hypothese 4: De mate van belichaamd cultureel kapitaal hangt samen met de mate van politieke participatie.

Er bestaat naast de rechts-links- en religieus-seculier-scheidingslijn een derde scheidingslijn in de Nederlandse

politiek. Thema's over soevereiniteit zoals asielbeleid en de eenwording van de EU vallen onder de cultureel-politieke scheidingslijn. Volgens Hooghe et al. (2002) zijn er bepaalde partijen die zich uitdrukkelijk onderscheiden op deze dimensie. Partijen die zich sterk profileren op deze dimensie zijn de groenen die sterk kosmopolitisch (GAL) zijn en rechts-radicalen en rechts-populistische partijen die sterk nationalistisch (TAN) zijn. In de Nederlandse context zou dat betekenen dat GroenLinks sterk aan de GAL kant zit en dat de PVV sterk aan de TAN kant zit. Het is de verwachting dat er tussen deze partijen inderdaad grote verschillen zijn in het cultureel kapitaal van de kiezers. Wanneer wordt gekeken naar de visie op nationale soevereiniteit zou D66 aan de GAL kant kunnen worden toegevoegd en SP aan de TAN kant. Mensen met meer belichaamd cultureel kapitaal stemmen vaker op politieke partijen die een kosmopolitische visie hebben, terwijl mensen met minder cultureel kapitaal eerder stemmen op politieke partijen met een nationalistische visie (Bovens & Wille, 2010).

Hypothese 5: De gemiddelde hoeveelheid belichaamd cultureel kapitaal van kiezers verschilt per politieke partij.

DATAVERZAMELING

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van het LISS Panel dat beheerd wordt door CentERdata. De data is afkomstig uit de afgelopen drie jaar. Het LISS Panel bestaat uit een set van meer dan 5000 huishoudens die samen meer dan 8000 personen telt. De respondenten worden op basis van toeval door het Centraal Bureau voor de Statistiek geselecteerd. De enquêtes worden via het internet afgenomen. Na de eerste selectie van 5000 huishoudens is het panel nog een aantal keer aangevuld (LISS Panel, 2014), waardoor het totaal aantal mensen in de dataset hoger is dan 8000. Een vraag die aan het LISS Panel is gesteld en die voor dit onderzoek is gebruikt, is of de participant heeft 'deelgenomen aan een door de overheid georganiseerde openbare hoorzitting, discussie of bijeenkomst voor burgerparticipatie'.

De statistische berekening zijn gedaan op basis van de data van iedereen die 18 jaar of ouder is. Dit heeft twee redenen. Personen die jonger zijn dan 18 hebben vaak hun middelbare school nog niet afgerond, hetgeen invloed heeft op het opleidingsniveau. Daarnaast hebben minderjarigen nog geen kiesrecht, hetgeen invloed kan hebben op hun politieke interesse c.q. hun deelname aan (interactieve) politieke participatie.

RESULTATEN

De verdeling van cultureel kapitaal

Uit tabel 1 is een sterke samenhang te zien tussen de consumptie van bepaalde culturele activiteiten. De samenhang van de consumptie van museum, filmhuis, kunstgalerie, klassieke concerten, ballet en opera hangen sterk met elkaar samen. De scores daarvan zijn gemarkeerd met een zwart kader. De sterkste samenhang is de samenhang tussen de consumptie van het museum en de kunstgalerie (0,783). De samenhang tussen deze prestigieuze culturele activiteiten en andere culturele activiteiten is (veel) lager.

De gevonden resultaten zijn in lijn met de in hypothese 1 gevormde verwachting. Verschillende vormen van cultuurconsumptie hangen met elkaar samen. Deze prestigieuze cultuurvormen kunnen daarom worden gezien als één concept, namelijk belichaamd cultureel kapitaal.

	Bioscoop	Pop/jazz enz.	Dance/ho use	Cabaret	Toneel	Museum	Filmhuis	Kunsgalerie	Klassiek concert	Ballet	Opera
Opera											
Ballet											
Klassiek concert											
Kunsgalerie											
Filmhuis											
Museum											
Toneel											
Cabaret											
Dance/ho use											
Pop/jazz enz.											
Bioscoop											

Tabel 1: Samenhang consumptie van culturele activiteiten

Belichaamd cultureel kapitaal en opleidingsniveau

Een Kruksal-Wallis ANOVA toont dat er significante verschillen zijn in de mate van belichaamd cultureel kapitaal per opleidingsniveau (tabel op aanvraag). Lageropgeleiden hebben gemiddeld het minste belichaamd cultureel kapitaal (mean rank = 2607,58, n = 1929). Middelbaar opgeleiden hebben gemiddeld (niet) iets meer belichaamd cultureel kapitaal (mean rank = 2977,74, n = 2304). Hogeropgeleiden hebben gemiddeld verreweg het meeste belichaamd cultureel kapitaal (mean rank = 3935,73, n = 2141) N = 6374, p < 0,001, f = 0.337. De effectgrootte f is gemiddeld tot groot. Het effect van het verschil tussen hoger- en lageropgeleiden is het

grootst (r = 0,373). Het effect van het verschil tussen lager- en middelbaar opgeleiden is het kleinst (r = 0,118).

Uit de ANOVA blijkt dus dat belichaamd cultureel kapitaal ongelijk is verdeeld per opleidingsniveau. Dit is in lijn met hypothese 2. Dit is reden om aan te nemen dat belichaamd cultureel kapitaal wordt ge(re)produceerd in het onderwijs. Opvallend is dat er eerder sprake is van twee categorieën dan van drie categorieën. Het verschil tussen lager- en middelbaar opgeleiden is klein. Hogeropgeleiden daarentegen hebben veel meer belichaamd cultureel kapitaal dan lager- en middelbaar opgeleiden. Hieruit blijkt dat de culturele elite grotendeels gevormd wordt door hogeropgeleiden.

De intergenerationale reproductie van belichaamd cultureel kapitaal

Belichaamd cultureel kapitaal wordt ook ge(re)produceerd van generatie op generatie via de opvoeding. Uit een Somers' d toets blijkt dat de mate van ouderlijk belichaamd cultureel kapitaal een significant positieve invloed heeft op de mate van persoonlijk belichaamd cultureel kapitaal, d = 0,256, N = 3133 p < 0,001 (Tabel op aanvraag). De voorspellende kracht van ouderlijk belichaamd cultureel kapitaal op belichaamd cultureel kapitaal is gemiddeld. Dit is in lijn met de in hypothese 3 gestelde verwachting. De mate van belichaamd cultureel kapitaal van de ouder is bepalend voor de mate van cultureel kapitaal van het kind. Hierdoor wordt de verdeling van belichaamd cultureel kapitaal intergeneratieel gereproduceerd.

Belichaamd cultureel kapitaal en politieke participatie

De samenhang tussen cultureel kapitaal en politieke participatie verschaft informatie over welke habitus het meest gewaardeerd wordt bij politieke participatie en over de cultuur binnen politieke participatieprocessen. Een (sterke) positieve samenhang tussen belichaamd cultureel kapitaal en politieke participatie betekent dat vooral de habitus van de culturele elite wordt gewaardeerd bij politieke participatie.

De deelnemers van door de overheid georganiseerde inspraakbijeenkomsten, hoorzittingen of discussiebijeenkomsten bezitten gemiddeld het meeste cultureel kapitaal (0,556). Bij andere vormen van politieke participatie (actiegroep (0,414), contact met politicus (0,367), protestactie (0,415), digitale participatie (0,313)) is de samenhang minder sterk. Dit is in lijn met hypothese 4. Er bestaat een significant positieve samenhang tussen de mate van belichaamd cultureel kapitaal en politieke participatie. De samenhang is het sterkst bij interactieve politieke participatie.

Belichaamd cultureel kapitaal van het electoraat

Een Kruksal-Wallis ANOVA toont aan dat belichaamd cultureel kapitaal van het electoraat significant verschilt per politieke partij (N = 3107, p < 0.001, f = 0.327, tabel op aanvraag). De PVV (mean rank = 1077,43, n = 377) is vooral populair bij mensen met een lage mate van belichaamd cultureel kapitaal. GroenLinks (mean rank = 2100,10, n = 173) en D66 (mean rank = 1942,34, n = 328) zijn juist populair bij kiezers met veel belichaamd cultureel kapitaal. De effectgrootte is gemiddeld tot groot (N = 3107, p < 0.001, f = 0.327).

Met een Mann-Whitney U toets kan de effectgrootte r worden berekend voor onderlinge relaties. Het verschil in belichaamd cultureel kapitaal van de kiezer van GroenLinks en PVV is het grootst (0,534, tabel op aanvraag). Uit het politieke stemgedrag kan worden opgemaakt dat GroenLinks en D66 zijn partijen die zich profileren als GAL, en dat PVV zich profileert als TAN.

CONCLUSIE

In Nederland bestaat een culturele elite die onevenredig veel politieke invloed heeft. Deze culturele elite heeft cultureel kapitaal vergaard via het onderwijs en via de opvoeding. Dit betekent dat opleidingsniveau grotendeels samenvalt met cultureel kapitaal. Vooral hogeropgeleiden bezitten veel cultureel kapitaal, terwijl lager- en middelbaar opgeleiden daar minder van bezitten. De culturele elite bestaat voornamelijk uit hogeropgeleiden.

De culturele elite beschikt over de 'juiste' cultuur, smaak en taal die anderen niet hebben. Bij politieke participatie komt dit goed van pas. Vooral bij interactieve vormen van politieke participatie speelt cultureel kapitaal een belangrijke rol. Bij interactieve participatievormen speelt cultuur een belangrijke rol omdat er direct contact is tussen burger en overheid. Vooral taal is een belangrijk omdat er directe talige interactie is tussen burger en overheid. Ongemerkt wordt zo sociale afstand gecreëerd. Mensen met weinig cultureel kapitaal voelen zich onbegrepen bij interactieve politieke participatie omdat daar de cultuur gedomineerd wordt door de culturele elite.

De ongelijke verdeling van cultureel kapitaal uit zich in een ongelijke verdeling van politieke macht. Dit is schadelijk voor de democratie, te meer omdat de culturele elite andere politieke voorkeuren heeft dan mensen met minder cultureel kapitaal. De culturele elite is iets meer tolerant en stemt op partijen met een universalistische agenda zoals D66 en GroenLinks. Het gevolg hiervan is dat de ideeën van de culturele elite structureel oververtegenwoordigd zijn bij interactieve participatie en ook, weliswaar in iets mindere mate, bij traditionele vormen van politieke participatie.

ROL VAN DE STUDENT

Dit onderzoek is geschreven in het kader van het de leerkring Governance, democratie en verantwoordelijkheid, ter afronding van de bachelor Bestuurs- en organisatiewetenschap. Het onderwerp is door de auteur zelf gekozen. Het onderzoek is zelfstandig uitgevoerd. Bij de uitvoering van het onderzoek heeft de auteur kunnen rekenen op de ondersteuning van de eerste begeleider Ank Michels, de tweede begeleider Gijs Jan Brandsma en een tutorgroep bestaande uit drie andere studentonderzoekers. Dit paper is een verkorte versie van de originele bachelorscriptie.

REFERENTIES

Bourdieu, P. (1977). Cultural Reproduction and Social Reproduction. In P. Jarvis, & C. Griffin, (red.) (2003), *Adult and continuing education: major themes in education* (pp. 173-184) (5th ed.). London: Taylor & Francis.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste* (Richard Nice, trans.). Cambridge: Harvard University Press.

Bovens, M. A. P., & Wille, C. A., (2009). Diploma Democracy: On the tensions between Meritocracy and Democracy. Verkenning for the NWO Programma 'Contested Democracies'. Utrecht/ Leiden.

DiMaggio, P. (1982). Cultural capital and school success: The impact of status culture participation on the grades of US high school students. *American sociological review*, 189-201.

Edelenbos, J. (2005). Institutional implications of interactive governance: insights from Dutch practice. *Governance*, 111-134.

Gijsberts, M., Vrooman, C., & Boelhouwer, J. (2014). Verschil in Nederland, een introductie. In C. Vrooman, M. Gijsberts, & J. Boelhouwer (red.). *Vershil in Nederland: Sociaal en Cultureel Rapport 2014* (pp. 11-26). Sociaal en Cultureel Planbureau: Den Haag.

Hooghe, L., Marks, G., & Wilson, C. J. (2002). Does left/right structure party positions on European integration?. *Comparative political studies*, 965-989.

Knottnerus, A., & Putters, K. (2014). Voorwoord. In M. A. P. Bovens, P. Dekker & W. Tiemeijer (red.), *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland* (p. 7). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau & Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Koster, W. de, & Waal, J. de (2014). Botsende opvatting en over etnische diversiteit en sociale orde: Hoe zijn verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden te verklaren?. In M. A. P. Bovens, P. Dekker & W. Tiemeijer (red.), *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland* (pp. 165-189). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau & Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

LISS Panel, (2014). About the Panel: General. Geraadpleegd op 17 december 2014 via http://www.lissdata.nl/lissdata/About_the_Panel

Michels, A., & De Graaf, L. (2010) Examining Citizen Participation: Local Participatory Policy Making and Democracy, *Local Government Studies*, 36 (4), 477-491.

Nie, N.H., Junin, J., & Stehlik-Barry, K. (1996). Education and Democratic Citizenship in America. Chicago: University of Chicago Press.

Ridder, J. den, Glas, I., & Dekker, P. (2014). Een globaliseringsscheidslijn? In M. A. P. Bovens, P. Dekker en W. Tiemeijer (red.), *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland* (pp. 131-164). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau & Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.